

Termy atomowe

Opracowanie: Monika Musiał

Uniwersytet Śląski w Katowicach

1 Wstęp

Termy atomowe (poziomy energetyczne atomu) określamy przez podanie zespołu liczb kwantowych określających dany term (poziom) i odpowiadają one rzeczywistym, obserwowanym w eksperymentach spektroskopowych energiom. Aby wyznaczyć termy poza operatorami $\hat{l}$ ($\hat{L}$) i $\hat{s}$ ($\hat{S}$) wprowadza się tzw. operator całkowitego (wewnętrzny) momentu pędu $\hat{j}$ ($\hat{J}$):

$$\hat{j} = \hat{l} + \hat{s}$$

a dla układu N elektronów:

$$\hat{J} = \hat{L} + \hat{S}$$

Wyznaczenie termów dla konkretnej konfiguracji elektronowej atomu sprowadza się do określenia wartości własnych operatorów:

- kwadratu wypadkowego orbitalnego momentu pędu
- kwadratu wypadkowego spinowego momentu pędu
- kwadratu wypadkowego wewnętrznego momentu pędu

czyli praktycznie do określenia wypadkowych liczb kwantowych **L, S i J**.

$$\hat{L}^2\Psi = L(L+1)\hbar^2\Psi$$

$$\hat{S}^2\Psi = S(S+1)\hbar^2\Psi$$

$$\hat{J}^2\Psi = J(J+1)\hbar^2\Psi$$

gdzie $\hat{L}$, $\hat{S}$ i $\hat{J}$ są operatorami odnoszącymi się do układu N elektronów.

Symbol termu:

$$(\text{konfiguracja elektronowa})^{2S+1}L_J$$

gdzie liczbę $2S+1$ nazywamy **multipletowością** lub krotnością termu. Stosowana jest następująca terminologia:

S	2S+1	nazwa termu (stanu elektronowego)
0	1	singletowy (singlet)
1/2	2	dubletowy (dublet)
1	3	trypletowy (tryplet)
3/2	4	kwartetowy (kwartet)
2	5	kwintetowy (kwintet)
5/2	6	seksyetowy (seksyet)
3	7	septetowy (septet)

Dla wypadkowej liczby L stosujemy zapis literowy:

L	0	1	2	3	4	5	6	7
Typ termu	S	P	D	F	G	H	I	K

Efekt energetyczny sprzężenia wypadkowego orbitalnego momentu pędu i wypadkowego spinu, prowadzącego do powstania wypadkowego wewnętrznego momentu pędu J , jest zwykle niewielki. Termy różniące się wyłącznie liczbą J mają zbliżone wartości energii i stanowią tzw. **multiplety**:

$$\text{(konfiguracja elektronowa)} \ 2^{S+1}L$$

Udział elektronów podpowłok zamkniętych (zapełnionych) w wypadkowym momencie pędu wynosi zawsze zero. W rezultacie różne od zera wartości liczb L , S i J są możliwe tylko dla układów zawierających otwarte powłoki. Ponadto konfiguracjom:

- p^N i p^{6-N}
- d^N i d^{10-N}
- f^N i f^{14-N}

odpowiadają parami te same zbiory termów. Np. termy dla konfiguracji p^4 są takie same jak dla konfiguracji p^2 , ale uporządkowanie poziomów atomowych jest nieco inne, ze względu na trzecią regułę Hunda.

Dodawanie wektorów momentu pędu

Dane: dwa wektory składowe o liczbach l_1 i l_2 :

$$\begin{aligned} \hat{m}_1^2 \psi &= l_1(l_1 + 1)\hbar^2 \psi \\ \hat{m}_{z_1} \psi &= m_1 \hbar \psi & m_1 &= l_1, l_1 - 1, \dots - l_1 \\ \hat{m}_2^2 \psi &= l_2(l_2 + 1)\hbar^2 \psi \\ \hat{m}_{z_2} \psi &= m_2 \hbar \psi & m_2 &= l_2, l_2 - 1, \dots - l_2 \end{aligned}$$

Szukane: wektor wypadkowy o liczbie L

$$\begin{aligned} \hat{M}^2 \Psi &= L(L + 1)\hbar^2 \Psi \\ \hat{M}_z \Psi &= M \hbar \Psi & M &= L, L - 1, \dots - L \end{aligned}$$

Można pokazać, że L przybiera wartości:

$$L = l_1 + l_2, l_1 + l_2 - 1, l_1 + l_2 - 2, \dots, |l_1 - l_2|$$

Te same zasady stosujemy w przypadku konstruowania wektorów S i J :

$$\begin{aligned} S &= s_1 + s_2, s_1 + s_2 - 1, s_1 + s_2 - 2, \dots, |s_1 - s_2| \\ J &= L + S, L + S - 1, L + S - 2, \dots, |L - S| \end{aligned}$$

Liczba możliwych wartości wektora wypadkowego L (S, J) wynosi $2l_{min} + 1$ gdzie $l_{min} = l_1$ jeżeli $l_1 < l_2$ lub $l_{min} = l_2$ jeżeli $l_2 < l_1$.

Dodawanie trzech i więcej wektorów momentu pędu: l_1, l_2, l_3 :

$$L' = l_1 + l_2, l_1 + l_2 - 1, l_1 + l_2 - 2, \dots, |l_1 - l_2|$$

$$L = L' + l_3, L' + l_3 - 1, L' + l_3 - 2, \dots, |L' - l_3|$$

Podobne zasady stosujemy dla S i J . Opisany sposób znajdowania liczb wypadkowych L, S i J dotyczy przypadku, gdy żadna kombinacja liczb magnetycznych nie jest wykluczona przez zakaz Pauliego lub przez nieodróżnialność cząstek identycznych. Jest tak zawsze, gdy rozważane elektrony pochodzą z różnych podpowłok. Mówimy wtedy o **elektronach nierównoważnych**. W przypadku **elektronów równoważnych** (należących do tej samej podpowłoki, a więc o tych samych liczbach kwantowych n i l) na dodawanie wektorów nakłada się **zakaz Pauliego**.

Zakaz Pauliego - żadne dwa elektrony nie mogą być opisane taką samą funkcją elektronową lub równoważnie żadne dwa elektrony nie mogą być opisane tymi samymi wartościami czterech liczb kwantowych: n, l, m_l, m_s .

Konieczność wypełnienia zakazu Pauliego komplikuje znalezienie wypadkowych liczb kwantowych. Sposób znajdowania tych liczb jest w zasadzie taki sam jak dla elektronów nierównoważnych z tym, że należy wówczas wypisać wyłącznie dopuszczalne kombinacje składowych, układając je np. w tabelkę. Sposób postępowania dla tego przypadku zostanie opisany na przykładzie w dalszej części.

Określonej konfiguracji elektronowej odpowiada szereg termów różniących się energią.

W sprzężeniu momentów pędu wyróżniamy dwa przypadki: sprzężenie LS oraz sprzężenie jj.

Sprzężenie LS (Russella-Saundersa):

- wyznaczamy L dla wszystkich elektronów
- wyznaczamy S dla wszystkich elektronów
- wyznaczamy $J=L+S$

Sprzężenie jj:

- wyznaczamy $j=l+s$ dla każdego elektronu
- wyznaczamy $J = \sum j$ (suma po wszystkich elektronach)

W przypadku atomów lekkich stosujemy sprzężenie LS ($Z < 40$), natomiast dla atomów ciężkich lepszym przybliżeniem jest mechanizm jj do składania momentów pędu. W przypadku sprzężenia LS oddziaływania między spinem i orbitalnym momentem pędu dla poszczególnych elektronów są słabsze niż wzajemne oddziaływania spinów lub momentów orbitalnych różnych elektronów. W przypadku sprzężenia LS momentami pędów w stanie podstawowym rządzą **reguły Hunda**.

Wyznaczanie termu podstawowego (o najniższej energii) reguły Hunda:

1. **Termem podstawowym jest term o najwyższej multipletowości.**
2. **Spośród termów o najwyższej multipletowości termem podstawowym jest term o największej wartości L .**
3. **Jeśli podpowłoka jest zapełniona mniej niż w połowie termem podstawowym jest term o najmniejszej wartości J , jeśli więcej niż w połowie - term o największej wartości J .**

Reguły te stosujemy również do porządkowania energetycznego termów. Żeby podać komplet termów, musimy wziąć pod uwagę wszystkie możliwe wariacje sprzężeń. Ponadto liczba $N = (2L + 1)(2S + 1)$ jest liczbą różnych stanów kwantowomechanicznych atomu o momencie pędu L i całkowitym spinie S . W przypadku sprzężenia LS i przy $S \leq L$ mamy: $N = (2S +$

1)($2L + 1$) = $\sum(2J + 1)$, czyli degeneracja termu o danych L i S wynosi $2J + 1$.

Pojemność podpowłok obliczamy w prosty sposób z relacji $4l + 2$ a liczbę możliwych stanów dla danej konfiguracji z wzoru $\binom{n}{k} = \frac{n!}{k!(n-k)!}$. W ogólności dla N równoważnych elektronów typu l istnieje $\binom{4l+2}{N} = \frac{(4l+2)!}{N!(4l+2-N)!}$ stanów. Np. dla konfiguracji p^3 otrzymuje się $\binom{6}{3} = 20$ stanów.

Definicje powinowactwa elektronowego i potencjału jonizacji

Powinowactwo elektronowe - różnica energii termów podstawowych dla obojętnego atomu i jonu ujemnego.

Potencjał jonizacji - różnica energii termów podstawowych dla dodatniego jonu i obojętnego atomu.

Przykłady wyznaczania tylko termu podstawowego dla danej konfiguracji elektronowej

Rozważmy przypadek wyznaczenia termu podstawowego dla atomu węgla ($C : 1s^2 2s^2 2p^2$).

Rozpatrujemy otwartą podpowłokę p obsadzoną dwoma elektronami. Ponieważ termowi podstawowemu odpowiada maksymalna multipletowość, a następnie maksymalna wartość rzutu orbitalnego momentu pędu, wystarczy obsadzić elektronami orbitale poczynając od orbitalu o maksymalnej liczbie kwantowej m_l . Obsadzenie spełniające powyższe warunki można schematycznie zapisać:

↑	↑	
1	0	-1

Z powyższego zapisu klatkowego obliczamy M_L i M_S , które wynoszą 1 i 1 ($M_L = 1 + 0$; $M_S = 1/2 + 1/2$). W związku z tym termem podstawowym dla

atomu C jest term ${}^3P_0$ ($J = L - S$, czyli 1-1 jako, że powłoka zapełniona jest mniej niż w połowie).

Rozważmy przypadek wyznaczenia termu podstawowego dla konfiguracji f^{10} .

Postępujemy analogicznie jak w przykładzie poprzednim. Pamiętając, iż nie umieszczamy dwóch elektronów na tym samym poziomie tak długo, jak to możliwe (zgodnie z zasadą Hunda), otrzymujemy następujący zapis klatkowy dla tej konfiguracji:

↑↓	↑↓	↑↓	↑	↑	↑	↑
3	2	1	0	-1	-2	-3

Z powyższego zapisu klatkowego obliczamy M_L i M_S , które wynoszą 6 i 2 ($M_L = 3 + 3 + 2 + 2 + 1 + 1 + 0 - 1 - 2 - 3$; $M_S = 1/2 - 1/2 + 1/2 - 1/2 + 1/2 - 1/2 + 1/2 + 1/2 + 1/2 + 1/2$). W związku z tym termem podstawowym dla konfiguracji f^{10} jest term ${}^5I_8$ ($J = L + S$, czyli 6+2 jako, że powłoka zapełniona jest więcej niż w połowie). Alternatywnie możemy wyznaczyć multiplet dla konfiguracji f^{14-10} , czyli dla f^4 , pamiętając, że liczymy docelowo term podstawowy dla konfiguracji f^{10} przy wyznaczaniu liczby J .

Przykłady generowania kompletu termów atomowych dla danej konfiguracji elektronowej

Rozważmy przypadek jednego elektronu np. na orbitalu p. Weźmy jako przykład atom boru o konfiguracji $1s^2 2s^2 2p^1$ ($\binom{6}{1} = 6$ wyznaczników Slaterra.)

W takich przypadkach kiedy mamy jeden niesparowany elektron $l = L$ oraz $s = S$. Nasz elektron jest na orbitalu typu p tak więc $l_1 = 1 = L$ a $s_1 = 1/2 = S$.

Możliwe stany dla $L=1$ i $S=1/2$: ${}^2P_{3/2}(4)$, ${}^2P_{1/2}(2)$.

Każdy wyraz zawiera $2J+1$ stanów (degenerację liczy J podano w nawiasach) – jest to układ 6 stanów.

Term podstawowy: ${}^2P_{1/2}$.

Rozważmy dwa nierównoważne p elektrony. Np. wzbudzony stan atomu węgla o konfiguracji $1s^2 2s^2 2p^1 3p^1$ odpowiada 36 wyznacznikom Slatera: $\binom{6}{1} \times \binom{6}{1} = \frac{6!}{1!5!} \times \frac{6!}{1!5!} = 36$, gdyż interesują nas tylko elektrony otwartych podpowłok, tj. $2p^1 3p^1$.

Zgodnie z zasadą, że przy wyznaczaniu termów pomijamy wszystkie podpowłoki całkowicie zajęte (odpowiada im term ${}^1S_0$) pozostaje nam konfiguracja $2p^1 3p^1$. Elektrony te różnią się główną liczbą kwantową, czyli mamy do czynienia z elektronami nierównoważnymi i nie mamy ograniczeń przy składaniu momentów pędu. Zatem wobec

$$L = l_1 + l_2, l_1 + l_2 - 1, l_1 + l_2 - 2, \dots, |l_1 - l_2|$$

mamy $L=2,1,0$ ($l_1 = l_2 = 1$ – elektrony znajdują się na orbitalu typu p). Podobnie obliczamy S zgodnie z zasadą:

$$S = s_1 + s_2, s_1 + s_2 - 1, s_1 + s_2 - 2, \dots, |s_1 - s_2|$$

skąd w naszym przypadku mamy: $S = 1, 0$ (dwa elektrony: $s_1 = 1/2$, $s_2 = 1/2$). Zatem możliwe są następujące termy:

L	S	termy
L=2	S=1	${}^3D_3(7)$ ${}^3D_2(5)$ ${}^3D_1(3)$
L=2	S=0	${}^1D_2(5)$
L=1	S=1	${}^3P_2(5)$ ${}^3P_1(3)$ ${}^3P_0(1)$
L=1	S=0	${}^1P_1(3)$
L=0	S=1	${}^3S_1(3)$
L=0	S=0	${}^1S_0(1)$

gdzie liczby J zostały wyznaczone dla danego zestawu liczb L i S zgodnie z regułą:

$$J = L + S, L + S - 1, L + S - 2, \dots, |L - S|$$

Każdy wyraz zawiera $2J + 1$ stanów, czyli w naszym przypadku jest to układ 36 stanów. Degeneracje poziomów podano w nawiasach.

Termem podstawowym, zgodnie z regułami Hunda, ma być term o najwyższej multipletowości, czyli może to być: ${}^3D$, ${}^3P$ lub ${}^3S$. Następnie korzystamy z kolejnej reguły Hunda, która mówi, że spośród termów o najwyższej

multipletowości termem podstawowym jest term o największej wartości L , czyli w naszym przypadku będzie to ${}^3D$. Na koniec określamy liczbę J zgodnie z trzecią regułą Hunda. Jeśli podpowłoka jest zapełniona mniej niż w połowie, tak jak w naszym przypadku, to termem podstawowym jest term o najmniejszej wartości J , czyli termem podstawowym dla konfiguracji $2p^13p^1$ jest term ${}^3D_1$.

Rozważmy dwa równoważne p elektrony. Np. atom węgla o konfiguracji $1s^22s^22p^2$ daje 15 wyznaczników Slatera: $\binom{6}{2} = 15$ jako, że mamy trzy orbitale (6 spinorbitali) i dwa elektrony, które na nich rozmieszczamy zgodnie z zakazem Pauliego.

W przypadku atomu C wystarczy rozważyć otwartą powłokę p obsadzoną dwoma elektronami. Ponieważ mamy do czynienia z elektronami równoważnymi to na dodawanie wektorów nakłada się zakaz Pauliego i znajdowanie możliwych termów jest trudniejsze, choć z reguły ich liczba jest mniejsza niż dla elektronów nierównoważnych. W związku z tym konstruujemy tabelę pomocniczą, w której wypisujemy możliwe wartości M_L oraz M_S zaniedbując część ujemną jako, że nie wnosi ona nowych termów w stosunku do wartości dodatnich M_L i M_S . Tak więc dla przejrzystości zagadnienia można tę część pominąć i ograniczyć się do $M_L \geq 0$ i $M_S \geq 0$.

$$l_1 = 1 \quad l_2 = 1 \quad \implies \quad L = 2, 1, 0$$

$$s_1 = \frac{1}{2} \quad s_2 = \frac{1}{2} \quad \implies \quad S = 1, 0$$

Podobnie:

$$m_{l_1} = 1, 0, -1 \quad m_{l_2} = 1, 0, -1 \quad \implies \quad M_L = 2, 1, 0, -1, -2$$

Analogicznie:

$$m_{s_1} = \pm \frac{1}{2} \quad m_{s_2} = \pm \frac{1}{2} \quad \implies \quad M_S = 1, 0, -1$$

$M_S \setminus M_L$	2	1	0
1	-	$ \overset{+}{p}_1\overset{+}{p}_0 $	$ \overset{+}{p}_1\overset{+}{p}_{-1} $
0	$ \overset{+}{p}_1\overset{-}{p}_1 $	$ \overset{+}{p}_1\overset{-}{p}_0 $ $ \overset{-}{p}_1\overset{+}{p}_0 $	$ \overset{+}{p}_1\overset{-}{p}_{-1} $ $ \overset{-}{p}_1\overset{+}{p}_{-1} $ $ \overset{+}{p}_0\overset{-}{p}_0 $

Równoważność elektronów implikuje, iż obydwa elektrony mają te same liczby kwantowe n i l . W związku z tym mamy następujące konsekwencje tej sytuacji zawarte w powyższej tabeli. Po pierwsze stany $m_{l_1} = 1, m_{l_2} = 0$ oraz $m_{l_1} = 0, m_{l_2} = 1$ są nierozróżnialne i tak samo dla $m_{l_1} = 1, m_{l_2} = -1$ oraz $m_{l_1} = -1, m_{l_2} = 1$. Po drugie musi być spełniony zakaz Pauliego. Tak więc kiedy $m_{l_1} = m_{l_2}$ wtedy $m_{s_1} \neq m_{s_2}$. W powyższej tabeli dla prostoty zapisu stany dwuelektronowe zapisaliśmy w postaci: $|p_{m_{l_1}}^{m_{s_1}} p_{m_{l_2}}^{m_{s_2}}|$ a u góry podaliśmy wartość m_s oznaczając symbolicznie: $+$ i $-$, odpowiednio dla $m_s = +\frac{1}{2}$ i $m_s = -\frac{1}{2}$.

Po skonstruowaniu tabeli pomocniczej przechodzimy do generowania tabeli głównej, która posłuży do wyznaczenia kompletu termów:

$M_S \setminus M_L$	2	1	0
1	-	1	1
0	1	2	3

Zliczyliśmy w niej stany dla danego M_L i M_S z tabeli pomocniczej. Teraz korzystając z metody wyczerpywania stanów wygenerujemy komplet termów. Zaczynamy od $M_L(max)$ i $M_S(max)$ (pamiętając, że M_L zmienia się od L do $-L$ i to samo dotyczy M_S), zatem od liczb 1 (L) i 1 (S). Dla tego zestawu liczb kwantowych otrzymujemy termy: ${}^3P_2, {}^3P_1, {}^3P_0$. Ponadto dla danej wartości liczby L , u nas 1, istnieją stany o liczbie M_L równej kolejno: 1,0,-1. Po odjęciu po jednym stanie dla tych wartości liczb M , znajdujemy kolejne zestawienie możliwych stanów, nie obejmujące już przypadku rozważonego, czyli $L=1$. Teraz nasza tabela wygląda następująco:

$M_S \setminus M_L$	2	1	0
1	-	-	-
0	1	1	2

Poszukujemy w tym nowym zestawieniu znowu największej możliwej wartości liczby M_L i M_S i postępujemy analogicznie jak powyżej. Dla tego nowego zestawienia stanów $M_L(max) = 2$ a $M_S = 0$. W związku z tym mamy term: ${}^1D_2$. Po odjęciu po jednym stanie dla tego nowego zestawienia otrzymujemy kolejne zestawienie:

$M_S \setminus M_L$	2	1	0
1	-	-	-
0	-	-	1

Dla tego przypadku ($M_L(max) = 0$ a $M_S = 0$) wygenerowaliśmy term typu $^1S_0$. Po odjęciu po jednym stanie z tego zestawienia otrzymujemy zestawienie, które wyczerpuje już wszystkie możliwe wartości liczby wypadkowej L.

$M_S \setminus M_L$	2	1	0
1	-	-	-
0	-	-	-

Uporządkowanie poziomów atomowych (termów) według wzrastającej energii, korzystając z reguł Hunda, jest następujące:

$$^3P_0 < ^3P_1 < ^3P_2 < ^1D_2 < ^1S_0.$$

Termem podstawowym jest term $^3P_0$.

Rozważmy trzy równoważne p elektrony. Np. atom azotu o konfiguracji elektronowej $1s^2 2s^2 2p^3$ daje 20 wyznaczników Slatera: $\binom{6}{3} = 20$.

Zatem:

$$l_1 = 1 \quad l_2 = 1 \quad l_3 = 1 \quad \implies \quad L' = 2, 1, 0 \quad L = 3, 2, 1, 0$$

$$s_1 = \frac{1}{2} \quad s_2 = \frac{1}{2} \quad s_3 = \frac{1}{2} \quad \implies \quad S' = 1, 0 \quad S = 3/2, 1/2$$

Podobnie:

$$m_{l_1} = 1, 0, -1 \quad m_{l_2} = 1, 0, -1 \quad m_{l_3} = 1, 0, -1$$

$$\implies \quad m'_l = 2, 1, 0, -1, -2 \quad M_L = 3, 2, 1, 0, -1, -2, -3$$

Analogicznie:

$$m_{s_1} = \pm \frac{1}{2} \quad m_{s_2} = \pm \frac{1}{2} \quad m_{s_3} = \pm \frac{1}{2} \quad \implies \quad m'_s = 1, 0, -1 \quad M_s = 3/2, 1/2, -1/2, -3/2$$

Postać tabeli pomocniczej jest następująca:

$M_S \setminus M_L$	3	2	1	0
3/2	-	-	-	$ \begin{smallmatrix} + & + & + \\ p_1 & p_0 & p_{-1} \end{smallmatrix} $
1/2	-	$ \begin{smallmatrix} + & - & + \\ p_1 & p_1 & p_0 \end{smallmatrix} $	$ \begin{smallmatrix} + & - & + \\ p_1 & p_1 & p_{-1} \end{smallmatrix} $ $ \begin{smallmatrix} + & + & - \\ p_1 & p_0 & p_0 \end{smallmatrix} $	$ \begin{smallmatrix} + & + & - \\ p_1 & p_0 & p_{-1} \end{smallmatrix} $ $ \begin{smallmatrix} + & - & + \\ p_1 & p_0 & p_{-1} \end{smallmatrix} $ $ \begin{smallmatrix} - & + & + \\ p_1 & p_0 & p_{-1} \end{smallmatrix} $

Po skonstruowaniu tabeli pomocniczej przechodzimy do generowania tabeli głównej, która posłuży do wyznaczenia kompletu termów:

$M_S \setminus M_L$	3	2	1	0
3/2	-	-	-	1
1/2	-	1	2	3

Przeprowadzając podobną analizę metody wyczerpywania stanów jak w przykładzie poprzednim dochodzimy do kompletu termów: ${}^4S_{\frac{3}{2}}(4)$, ${}^2D_{\frac{5}{2}}(6)$, ${}^2D_{\frac{3}{2}}(4)$, ${}^2P_{\frac{3}{2}}(4)$, ${}^2P_{\frac{1}{2}}(2)$. Degeneracje poziomów podano w nawiasach. Sumując liczby w nawiasach ponownie otrzymujemy 20 stanów.

Termem podstawowym jest term: ${}^4S_{\frac{3}{2}}$.

2   **Zadania**

1. Ile jest dozwolonych stanów elektronowych dla trzech nierównoważnych elektronów na podpowłokach f w ramach sprzężenia LS.
2. Jak wiele stanów jest dozwolonych dla trzech równoważnych f elektronów w ramach sprzężenia LS.
3. Wyznacz termy atomowe i wskaż podstawowy dla konfiguracji $2p^13d^1$ w ramach sprzężenia LS.
Wskazówka: wszystkie sprzężenia momentów pędu są dopuszczalne.
4. Wyznacz termy atomowe i wskaż podstawowy dla konfiguracji ns^1p^1 w ramach sprzężenia LS.
Wskazówka: wszystkie sprzężenia momentów pędu są dopuszczalne.
5. Wyznacz termy atomowe i wskaż podstawowy dla konfiguracji nd^1 w ramach sprzężenia LS.
6. Wyznacz termy atomowe i wskaż podstawowy dla konfiguracji nf^{13} w ramach sprzężenia LS.
7. Wyznacz termy atomowe i wskaż podstawowy dla konfiguracji nf^2 w ramach sprzężenia LS.
8. Wyznacz termy atomowe i wskaż podstawowy dla konfiguracji nd^8 w ramach sprzężenia LS.
9. Wyznacz komplet termów dla atomu fluoru i wskaż term podstawowy.
10. Podaj konfigurację elektronową i term stanu podstawowego dla atomu arsenu.
Wskazówka: policz sposobem klatkowym.

3 Rozwiązania zadań

Zadanie 1. *Ile jest dozwolonych stanów elektronowych dla trzech nierównoważnych elektronów na podpowłokach f w ramach sprzężenia LS.*

Należy skorzystać z wzoru $\binom{n}{k}$. Ponieważ mamy do czynienia z 3 nierównoważnymi f elektronami mamy więc:

$$\binom{14}{1} \times \binom{14}{1} \times \binom{14}{1} = 2744$$

Zadanie 2. *Jak wiele stanów jest dozwolonych dla trzech równoważnych f elektronów w ramach sprzężenia LS.*

Podobnie jak w zadaniu nr 1 skorzystamy z wzoru $\binom{n}{k}$. Ponieważ mamy do czynienia z 3 równoważnymi f elektronami mamy więc:

$$\binom{14}{3} = 364.$$

Zadanie 3. *Wyznacz termy atomowe i wskaż term podstawowy dla konfiguracji $2p^1 3d^1$ w ramach sprzężenia LS.*

Jak widać dwa elektrony różnią się główną i poboczną liczbą kwantową, czyli mamy do czynienia z elektronami nierównoważnymi i w związku z tym nie ma ograniczeń przy składaniu momentów pędu. Obliczmy wartości wypadkowych liczb L, S a następnie J zgodnie ze wzorami podanymi we wstępie teoretycznym.

Konfiguracja $2p^1 3d^1$: $l_1 = 1, l_2 = 2; s_1 = 1/2, s_2 = 1/2$

Możliwe wartości L i S: L=3,2,1 S=1,0

Możliwe stany:

L	S	termy
L=3	S=1	${}^3F_4(9) {}^3F_3(7) {}^3F_2(5)$
L=3	S=0	${}^1F_3(7)$
L=2	S=1	${}^3D_3(7) {}^3D_2(5) {}^3D_1(3)$
L=2	S=0	${}^1D_2(5)$
L=1	S=1	${}^3P_2(5) {}^3P_1(3) {}^3P_0(1)$
L=1	S=0	${}^1P_1(3)$

Każdy wyraz zawiera $2J + 1$ stanów, czyli w tym przypadku jest to układ 60 stanów. Degeneracje poziomów podano w nawiasach. Równoważną liczbę możliwych stanów otrzymamy posługując się wzorem $\binom{n}{k}$, czyli $\binom{6}{1} \times \binom{10}{1} = 60$.

Termem podstawowym, zgodnie z regułami Hunda, ma być term o najwyższej multipletowości, czyli może to być: ${}^3F$, ${}^3D$ lub ${}^3P$. Następnie korzystamy z kolejnej reguły Hunda, która mówi, że spośród termów o najwyższej multipletowości termem podstawowym jest term o największej wartości L , czyli w naszym przypadku będzie to ${}^3F$. Na koniec określamy liczbę J zgodnie z trzecią regułą Hunda. Jeśli podpowłoka jest zapełniona mniej niż w połowie, tak jak w naszym przypadku, to termem podstawowym jest term o najmniejszej wartości J , czyli termem podstawowym dla konfiguracji $2p^13d^1$ jest term ${}^3F_2$.

Zadanie 4. *Wyznacz termy atomowe i wskaż term podstawowy dla konfiguracji ns^1p^1 w ramach sprzężenia LS .*

Postępujemy analogicznie jak w zadaniu nr 3, jako że mamy do czynienia z elektronami nierównoważnymi. Poniższa tabela zestawia możliwe wartości liczb wypadkowych L i S dla tej konfiguracji i odpowiadające jej termy.

L	S	termy
L=1	S=1	${}^3P_2(5)$ ${}^3P_1(3)$ ${}^3P_0(1)$
L=1	S=0	${}^1P_1(3)$

Termem podstawowym jest term ${}^3P_0$.

Zadanie 5. *Wyznacz termy atomowe i wskaż term podstawowy dla konfiguracji nd^1 w ramach sprzężenia LS .*

W takich przypadkach kiedy mamy jeden niesparowany elektron $l = L$ oraz $s = S$. Nasz elektron jest na orbitalu typu d tak więc $l_1 = 2 = L$ a $s_1 = 1/2 = S$.

Możliwe stany dla $L=2$ i $S=1/2$: ${}^2D_{5/2}(6)$, ${}^2D_{3/2}(4)$. Każdy wyraz zawiera $2J+1$ stanów (degenerację liczby J podano w nawiasach) – jest to układ 10 stanów.

Term podstawowy: ${}^2D_{3/2}$.

Zadanie 6. Wyznacz termy atomowe i wskaż term podstawowy dla konfiguracji nf^{13} w ramach sprzężenia LS .

Postępujemy podobnie jak w zadaniu nr 5 ponieważ zamiast liczyć dla konfiguracji f^{13} możemy liczyć dla konfiguracji f^{14-13} , czyli dla f^1 . Dokładnie jak w zadaniu poprzednim mamy jeden elektron i analogiczną procedurę postępowania.

Nasz elektron jest na orbitalu typu f czyli $l_1 = 3 = L$ a $s_1 = 1/2 = S$.

Możliwe stany dla $L=3$ i $S=1/2$: ${}^2F_{7/2}(8)$, ${}^2F_{5/2}(6)$.

Term podstawowy: ${}^2F_{7/2}$ jako, że wspomagaliśmy się przy liczeniu kompletu termów konfiguracją f^1 ale naszą wyjściową konfiguracją jest konfiguracja f^{13} , czyli $J=L+S$.

Zadanie 7. Wyznacz termy atomowe i wskaż podstawowy dla konfiguracji nf^2 w ramach sprzężenia LS .

Jest to przykład wyznaczania termów dla elektronów równoważnych. W związku z tym na dodawanie wektorów nakłada się zakaz Pauliego.

Zatem:

$$l_1 = 3 \quad l_2 = 3 \quad \implies \quad L = 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0$$

$$s_1 = \frac{1}{2} \quad s_2 = \frac{1}{2} \quad \implies \quad S = 1, 0$$

Podobnie:

$$m_{l_1} = 3, 2, 1, 0, -1, -2, -3 \quad m_{l_2} = 3, 2, 1, 0, -1, -2, -3$$

$$\implies \quad M_L = 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0, -1, -2, -3, -4, -5, -6$$

Analogicznie:

$$m_{s_1} = \pm \frac{1}{2} \quad m_{s_2} = \pm \frac{1}{2} \quad \implies \quad M_s = 1, 0, -1$$

Postać tabeli głównej, która posłuży do wyznaczenia kompletu termów, jest następująca:

$M_S \setminus M_L$	6	5	4	3	2	1	0
1	-	1	1	2	2	3	3
0	1	2	3	4	5	6	7

Przeprowadzając analizę metody wyczerpywania stanów jak w przykładzie we wstępie teoretycznym dochodzimy do kompletu termów: ${}^3H_6(13)$, ${}^3H_5(11)$, ${}^3H_4(9)$, ${}^3F_4(9)$, ${}^3F_3(7)$, ${}^3F_2(5)$, ${}^3P_2(5)$, ${}^3P_1(3)$, ${}^3P_0(1)$, ${}^1I_6(13)$, ${}^1G_4(9)$, ${}^1D_2(5)$, ${}^1S_0(1)$. Degeneracje poziomów podano w nawiasach. Sumując liczby w nawiasach otrzymujemy 91 stanów.

Termem podstawowym jest term: ${}^3H_4$.

Zadanie 8. Wyznacz termy atomowe i wskaż podstawowy dla konfiguracji nd^8 w ramach sprzężenia LS .

Postępujemy analogicznie jak w zadaniu nr 7 jako, że mamy do czynienia z elektronami równoważnymi. Ponadto zamiast generować komplet termów dla konfiguracji nd^8 będziemy je wyznaczać dla konfiguracji d^{10-8} , czyli dla d^2 , co znacząco upraszcza zadanie.

Zatem:

$$l_1 = 2 \quad l_2 = 2 \quad \implies \quad L = 4, 3, 2, 1, 0$$

$$s_1 = \frac{1}{2} \quad s_2 = \frac{1}{2} \quad \implies \quad S = 1, 0$$

Podobnie:

$$m_{l_1} = 2, 1, 0, -1, -2 \quad m_{l_2} = 2, 1, 0, -1, -2$$

$$\implies \quad M_L = 4, 3, 2, 1, 0, -1, -2, -3, -4$$

Analogicznie:

$$m_{s_1} = \pm \frac{1}{2} \quad m_{s_2} = \pm \frac{1}{2} \quad \implies \quad M_s = 1, 0, -1$$

Postać tabeli głównej, która posłuży do wyznaczenia kompletu termów, jest następująca:

$M_S \setminus M_L$	4	3	2	1	0
1	-	1	1	2	2
0	1	2	3	4	5

Przeprowadzając analizę metody wyczerpywania stanów jak w przykładzie we wstępie teoretycznym dochodzimy do kompletu termów: ${}^3F_4(9)$, ${}^3F_3(7)$, ${}^3F_2(5)$, ${}^3P_2(5)$, ${}^3P_1(3)$, ${}^3P_0(1)$, ${}^1G_4(9)$, ${}^1D_2(5)$, ${}^1S_0(1)$. Degeneracje poziomów podano w nawiasach. Sumując liczby w nawiasach otrzymujemy 45 stanów.

Termem podstawowym jest term: ${}^3F_4$ jako, że wspomagaliśmy się przy generowaniu kompletu termów konfiguracją d^2 ale naszą wyjściową konfiguracją jest konfiguracja d^8 , czyli $J=L+S$.

Zadanie 9. Wyznacz komplet termów dla atomu fluoru i wskaż term podstawowy. .

Konfiguracja elektronowa F: $[He]2s^22p^5$.

Rozpatrujemy tylko otwartą podpowłokę p obsadzoną pięcioma elektronami. Ponieważ dla konfiguracji p^{6-5} , czyli p^1 , otrzymamy te same zbiory termów, tak więc będziemy wyznaczać komplet termów dla konfiguracji p^1 . Należy pamiętać, że naszą docelową konfiguracją jest konfiguracja p^5 przy podawaniu wartości J dla termu podstawowego. Komplet termów i sposób ich generowania dla konfiguracji p^1 jest podany we wstępie teoretycznym.

Komplet termów: ${}^2P_{3/2}, {}^2P_{1/2}$

Term podstawowy: ${}^2P_{3/2}$.

Zadanie 10. Podaj konfigurację elektronową i term stanu podstawowego dla atomu arsenu. Wskazówka: policz sposobem klatkowym.

Konfiguracja elektronowa As: $[Ne]3d^{10}4s^24p^3$. Rozpatrujemy tylko otwartą podpowłokę p obsadzoną trzema elektronami:

↑	↑	↑
1	0	-1

Z powyższego zapisu klatkowego obliczamy M_L i M_S , które wynoszą 0 i 3/2, odpowiednio. W związku z tym termem podstawowym dla atomu As jest term ${}^4S_{3/2}$.